

ІЭС

**Нохчийн къоман
векалш –
Россин инарлаш**

→2

КЕРЛАЧУ КНИГАХ ОЙЛАНАШ
**«Цюькъалоьман
цюкалахь
турпал»**

→3

МОГАШАЛЛА ІАЛАШЪЯР
**Курорт
тІаьхь-тІаьхь
хазлуш ю**

→4

ВАЙН СИЙЛАЛЛАШ

Кунта-Хьаьжа винчу денна лерина – доккха зуькар

Кадыров Ахьмад-Хьаьжин шарах долчу Соялжа-Паларчу «Нохчийчоьнан дог» маьждигна хьалха йолчу майданахь Хюкху де-ношкахь доккха зуькар хилира. Иза лерина дара Кишин Кунта-Хьаьжа винчу денна. Цигахь дакъалоцуш вара, шен біланакъосташца а, Іеламнахаца а, мурдашца а цхьаьна, Нохчийн Республикин Куьйгалхо Кадыров Рамзан.

Нохчийчоьнан Куьйгалхоcho инстаграмехь йолчу шен аГІонехь оцу мехалчу хиламан хьокъехь яздечу хенахь уггаре а хьалха билгалдаьккхира зуькарехь дакъалаша эзарнаш адамаш даьккхина хилар. Цо дийцарехь, оцул доккха зуькар Нохчийчоьнан обмарехь цкъа а хилла дац. «Суна

ЧІогІа хазахийтира зуькарехь дакъалоцуш тайп-тайпанчу устазийн мурдаш гІча. Иштта, бертахь, хаза билгалдаь-

ккхира Нохчийчоьх сийлахь эьлаьз, устаз, шайх Кишин Кунта-Хьаьжа вина де».

Кадыров Рамзана дага-

даийтира Кунта-Хьаьжас шен хьехамаш бар нохчийн халкъана тІех чолхе даьккинчу шерашкахь дІадолийна

хилар. XIX-чу бешарна юккъехь нохчийн халкъ Іаллакьхиларан зила тІе хІоьттина хилла. Эьлаьза бусалбанаш машаре а, собаре хиларе а, шайн дегнаш цІандаре а хкайкхина. «Ітт-таннаш шерашка бахбеллачу тІемаша а, кьелло а нийсса ах халкъ Іаллакдіна хилла, ярташ, кІотарш кест-кеста сийначу шарах ягш хилла. Ткъа бахархой каторгашка а, ссылкашка а дІахьовсош хилла тІех хала белхаш бан. Кунта-Хьаьжас хкайкхамаш беш хилла тІемаш бар, дуьхьалонаш яр совзор доьхуш. ХІунда аьлча, оцо халкъ дерриге а Іаллакьхиларна тІедугьуш хилла», – яздо Кадыров Рамзана.

Цо билгалдоккху устаз паччахьан Іедало махках ваяккхина хилар, ткъа цуьнан бІеннаш мурдашна тоьпаш тоьхна хилар. «Цуьнан хкайкхамаш безабелла ца

хилла паччахьан Іедална. Кунта-Хьаьжа махках ваяккхина, цуьнан виь бІе сов мурдана Шела арахь тоьпаш тоьхна», – бохура Р.Кадыров. Амма, цо дийцарехь, Кунта-Хьаьжина а, цуьнан мурдашна а динчу таІзарша, Іедална ца моьтти-нарг дира. Сихха алсамбов-ла буьйлабелира Хьаьжин мурдаш.

«Кунта-Хьаьжа бакьхилар, цо дийцинарг нийса хилар чІагІдира хан-зама яларца баккхийчу хьекьалчаша, философаша, политикаша. Тахана оцу эьлаьзан мурдаш иттаннаш пачхьалкхашахь бехаш бу. Ас дозалла до царах цхьаь суо хиларх», – дерзийра Кадыров Рамзана.

Дагалайта лаьа Хюкху шарахь Кишин Кунта-Хьаьжин (Дала кьайле той-ойла цуьнан) 186 шо кхаьчна хилар.

ДАНАДЕВ

КХЕТАШО

Дийцира Шаройн кІюшт кхиорах лаьцна

Хюкху деношкахь Нохчийн Республикин Куьйгалхоcho Кадыров Рамзана Правительствехь министрашца а, кІюшттийн куьйгалхоcho а даяьхьира Шаройн кІюшт кхиорна лерина кхеташо. Республикин Куьйгалхоcho билгалдаьккхира гергтарчу хенахь кІюшт на йовзал хийцаьла езаш хилар а, цу декъехь догтаха кхьаьгега дезаш хилар а.

Иштта, Кадыров Рамзана дийцарехь, оцу кІюштахь ХІинцале а дукха белхаш бина, делахь а, бан беа болх кхин а алсам бу. Меттигерчу Іедало шен декхарш дан ма-дезара кхочуш падар а хьахийра цо. Республикин Куьйгалхоcho дийцарехь, цигара кхачамба-царш а, проблемни Іуллакхаш а билгалдаха гергтарчу хенахь цига йохуьйтур йолуш ю

ведомствошна юкъяра комисси.

– Шаройн кІюштахь культурин мехалла йолу дуккха а объекташ ю. Бешерашкахь лаьтташ йолу біавьнаш а, Іаланааш а, ткъа иштта лаьмнашкара цІена хІаваь а. Оцу дерригено а дика сурт кхулу. Делахь а, и кІюшт туристийн маршрута на юкьяхьийта тоьлла хьелаши оьшу: некаяш дахкар, маьждигаш дар, историн мехалла йолчу объекташна реставраци яр, кхин а дуккха а ду кІюштахь дан юьхьарлаьцна Іуллакхаш, – бохура Кадыров Рамзана.

КІюшт кхиоран белхашна тІехь торго латторан оперативни штабан куьйгалле ХІоттийна регионан юьртан бахаман министр Дадаев Муса.

Иштта, кхеташонехь дийцаре дира ре-

спубликин некийн декъаца доьзна долу Іуллакхаш а. ТІедогучу шарахь шавш бан леринчу балхах лаьцна дийцира автомобил-ийн некийн министра Тумаджиев Абубакара. Цо дийцарехь, 2016-чу шарахь некийн бахам кхиорна бюджетера къастийнарг ши миллиард сов сом ахча ду, дукхах болу белхаш республикин лаьмнийн кІюшташкахь бан безаш бу. Бакъду, министр дийцарехь, некаяш дахкарна новкъарло йо цхьа а бакъо а йоьуш, еш йолчу Іишлоша.

Шаройн кІюшта вахарх лаьцна дуьйцуш, Кадыров Рамзана билгалдаьккхира ХІора а хьаькам, республикин мен генарчу ярташка ваха везаш а, меттигерчу бахархошца къамеле волуш а хила везаш хилар, уьш муха Іаш бу а, церан ХІун проблемаш ю а хьожуш а

хила везаш хилар. Иза тешна ву, лаьмнийн кІюшташ кхиорна меттигерчу кегийройхь говзанчаш кхиориг хиларх.

Цхьаьнакхетар дерзонш, Кадыров Рамзана хаам бира Іишлошъяран белхаш оцу дийнахьехь дІабуьйдалург хиларан хьокъехь. Уггаре а хьалха масех маьждиг дан а, цигахь йолчу Іаланашна реконструкци ян а буьйла-лур бу белхалой, кхочушдир ду газ, ток хи далоран Іуллакхаш а.

Дагалайта лаьа, Нохчийн Республикин Куьйгалхо Кадыров Рамзан оцу кІюшта ваханчул а, цигарчу бахархошца цхьаьнакхетачул а тІаьхьа цо шен сацамца 2016-шо Шаройн кІюштан шо ду аьлла дІакхайкхийна хилар.

І.МУРТАЗОВ

ЮЪРТАН БАХАМ

Зен хиллехь а, ялташ чудерзоран болх сецна бац

Чекхбаьллачу асаран (июнь) баттахь республикехь даккхий догІанаш эхаро Іаллакдіна 23 эзар гектара тІехь дІадийна долу тайп-тайпана ялташ. Иштта хаам бира юьртан бахаман министр Дадаев Мусас республикин Куьйгалхоcho Кадыров Рамзана Правительствон декъашхошца дІадаьхьначу цхьаьнакхетарехь.

– ХІокху шарахь вай 222,6 эзар гектара тІехь дІадийнера ялта. Амма июнь баттахь даккхий догІанаш эхар бахьана долуш, царах 23 эзар гектара тІехь дІадийна долу ялта Іаллакьхилла. Республикана хилла зен меттахІоттадайтархьама, дерриге а кехаташ кеч а дина, ши кІира хьалха Россин юьртан бахаман министерстве дІалахьийтина, – элира М.Дадаев.

Амма догІанаша дина зенаш дийцина ца Іаш, цо дозвийтира карарчу хенахь ялта чудерзорехь долу хьал а.

– Хилла даьлла долу 139 эзар гектара тІера кІа хьаьха дезаш ду. ХІинцале 24 250

гектара тІехь и болх чекхбаьккхина. Проценташка даьккхича, 17–18 процент хуьлу иза. Чудерзийна 64 145 тонна кІа (кІен кІу). Цхьана гектара тІера, юкъярчу бара-рамехь 26,5 центнер хуьлу иза. ДІадаханчу шеран оцу муьраца дуьстича, 5 процент ца-кхочуш алсам нислуш ду, – билгалдаьккхира юьртан бахаман министр.

Министрана хетарехь, билгалйинчу хенахь ялта чудерзоран белхаш чекхбаха республикин аграрийн бер-

риге а аьттонаш бу, йочана-ша новкъарло ца йичахьана.

– Цул сов, суна билгалдаккха лаьа, республикехь латталелорхойн барам алсамбаьлла хилар а. Наха шайн долларчу а, Іедалера аренде эцначу а майданашкахь тоьлла (элитни) ялта дІадер 20 эзар гектарана алсамдаьлла. Ткъа технически культураш дІаер, лаххара а, 60–70 эзар гектарана алсамдаьлла. Иштта синтарш дегІар а ду алсамдолуш. Карарчу шарахь юьртан

бахаман министерствос а, бахархоша а оцу декъехь бина болх цхьаьнаьтоьхча 400 гектара тІехь дІадоьгІна уьш, – элира цо.

Министра тидам тІебахийтира, карарчу шарахь ялта чудерзоран жамІаш даран кхояллина комисси хиларна. Оцу комис-сис бинчу сацаме хьаьжжина хир ю 2017-чу шеран Іабаста республикехь дІаен къастор йолу культураш а.

И.ХАСАХАНОВ

ЦХЪАЬНАКХЕТАР

Дийцаре дира газан декъан Іуллакхаш

Республикин Правительствон Председатель Эдельгериев Абубакар Правительствон Соялжа-Паларчу комплексехь цхьаьнакхийтира «Газпром межрегион-газ» компанин куьйгаллица. Цигахь дийцаре дира Нохчийн Республикин газан декъан Іуллакхаш.

Цхьаьнакхетарехь дакъалецира Соялжа-Палин мэра Хучиев Муслима, «Газпром межрегионгаз» компанин генеральни директоран заместителя Боткин Игоря, «Газпром межрегион Грозный» компанин генеральни директора Цкаев Руслана, «Чеченгазпром» компанин генеральни директора Баймуратов Лом-Іелас, кхечара.

Къаьсттина тидам тІебахийтира хьаштахошна газ лараран гІирсаш дІахІитторан а, «Газпром межрегионгаз» компанис республикехь газификаци ярехь кхин а жигара дакъалацаран а хьокъехь долчу Іуллакхашна.

Цул сов, тидамза ца дисира «Газпром межрегионгаз Грозный» компанина, сеташ шира хиларца доьзна долуш, хуьлуш долу зен (республикин бахархошна энергореурсаши дІакхачоран муьрехь) меттахІоттор а.

Иштта дийцаре дира цхьаьнакхетаран уггаре а коьрта

Іуллакх: республикин бахархошкара сертификацированни боцу газан гІирсаш дІабахар (эксплуатацира дІабахар). Цхьаьнакхетаран чаккхенехь «Газпром межрегионгаз» векалша лаккхара мах хадийра Нохчийн Республикехь денна а хуьлучу хиламийн а, эьсара бечу белхан а (къаьсттина газан декъехь). Цул сов, шайн компанин («Газпром межрегионгаз Грозный» шеран долахь ю) проблемни Іуллакхаш кхочуш-дарехь Іло-накъосталла дарна республикин куьйгаллица баркалла а элира цара.

И.ИСЛАМОВ

Россин тІеман аэродромашкара Іевтинчу СУ-22 МЗ кеманаша бомбанаш, ракеташ тоьхна Шемарчу «Іблisan пачхьалкхан» Ігеранийн складашна, бронетехникина. Ит-таннаш террористаш Іаллакбина.

Алеппо а, кчечу а Іаланашкахь Іаш болчу маьршачу шемахойн цІеношна герзаш дигттина «Іблisan пачхьалкхан» Ігеранаша. Иттех стаг кхелхина, ткъех сов стагана чевнаш хилла.

Іранан бакъонаш ларъяран органиа 6 террорист схьа-лавцна. Зуламхой оцу махкахь цхьамогІа теракташ ян а, диверсеш ян а дагахь хилла.

Йовхонан бурко лаьтта Японехь. Иза ла а ца елла 14 японхо кхелхина, масех эзар стаг, лояршкара Іо оьшуш, больнице охьавийна.

Италехь пассажирийн ши цІепошт вовшах а кхетта, боккха нектан бохам хилла. Цигахь 23 стаг кхелхина, 50 сов стаг лазийна.

США-рчу цхьана суьдехь дов хоттучу хенахь зулам дарна бехкевеш волчо, полицин белхачоьунгара герз схьа а даьккхина, герз тоьхна суьдан ши пурстоп вийна, шинна чов йина. Полицин белхачоша цигтахь вийна зуламхо.

Селхана отставке вахана Великобританин премьер-министр Дэвид Кэмерон. Оцу дарже ХІоттийна Тереза Мэй.

Германин Канцлер А.Меркель селхана дуьхьхара официални визитца ГиргІизойчу яхана. Цуьнан цхьамогІа цхьаьнакхетарш хилла оцу мехкан куьйгалхошца.

Россин Президента В.Путина кхеташо дІаьхьхара тІеман-промышлenni комплексан куьйгалхошца. Цигахь дийцаре дира нуьцкъаллин структурийн бюджет вовшах-тохаран хьокъехь долу Іуллакхаш.

Правительствон декъашхошца дІаьхьхачу роГерчу кхеташонехь премьер-министр Д.Медведевс дийцаре дан юкьадехкира пачхьалкх социально-экономикин кхидла а кхиоран Іуллакхаш.

Тахана официални визитца Росси веана США-н гос-секретарь Д.Керри. Цуьнан цхьаьнакхетар хилла Россин МИД-н куьйгалхоочуьнца С.Лавроваца. Къортану декъана цара дийцаре дина Шемахь долу хьал.

ХІинца пхьозаьлагІа Малхбален Европин пачхьалкх-хийн аэропортнашна юккъахь тоьлараш лерина Россин «Аэрофлот» авиакомпани.

ХИЛЛАРТ

Цеяйъархой каде хьаьвзира

ХІокху шеран 12-чу июлехь Соялжа-Пали йистехь йолчу «Родина» ООО-н юьртабахаман ангарехь йоккха цІе елира. Шайга орца даьккхина дукха хан ялале цига дІакхечи-ра Россин МЧС-н Нохчийчоьх йолчу Къортачу урхаллин цейяйъархой. Цара сихонца дІадолийра, Іаьржа кІур туьйсуш, йогуш йолчу ангарера цІе дІайъаран Іуллакхаш. 4 000 ква-дратни метр дІапоцуш яра иза. Ангара чохь маІа яьшканаш, холодильни установкаш, кхчерг яра.

Оцу сохьта цейяйъаран штаб вовшахтуьйхира. Цо ку-ьйгалла а деш, цейяйъарехь дакъалоцуш 40 стаг вара. Цара массара а шайгара йоккха говзалла а, хьуьнар а гайтира. ЦІе йойъуш йолу, хи тухуш йолу бархІ машен яра цара шайн балхахь пайдаоьцуш. Уьш хІайтъаьлла хьовзар бахьана долуш цІе, кчечу Іишлоьнех хьарча кхнале, дІаййъа ницкъ кхечира. Цигахь цхьа а стаг лаза а ца вина, вага а ца вина. И ду коьртани. Бахамна хилла зен лоруш ду. Хьокъала йоллу органаш цІеяларан бахьанаш толлуш ю.

Йоцачу хенахь шайн корматаллин декхарш кхиаьмца кхочуш а дина, цейяйъархой дІабахара. Уьш кале ца хьаь-винехь кхин а боккха бохам хила тарлора «Родина» бахамна.

СХУСЕЙНОВ
Субьрта тІехь: цІеяйъархой шайн болх беш бу

ИЭС

Нохчийн кьоман векалш – Россин инарлаш

Тахана нохчийн халкъан инарлийн кьобла яц. Делан кьинхетамца, 21 ву уьш нуьцкъалин структурийн тайп-тайпанчу дакъошкахь хьуьнарш гойтуш, хьаналчу кьинхьегамца, халкъана, махкана муьтIахь болуш, атта йоцу и ирхе якъкхинарш а, тахана кхиамца шайн белхан декхарш кьочушдеш берш а. Цунна кьегтина масал ду Россин инарлех уггаре а кьона волу, Россин Турпалхо, вайн мехкан Куьйгалхо Кадиров Рамзан. Россин тоьллуш политикин могаьрех цIе йоккхуш ву вайн мехкан Куьйгалхо. Иза вайна боккха юьхьIаm бу, дозалла а ду. Иштта бIаьрла хьуьнарш гайтина бу нохчийн кьомах схьабевлла кхиболу инарлаш а. Иза таханлера де ду. Цундела оьла кхоллало «Хьалха муха хилла-те?» – олий. 70 шарахь советийн Иедалан векалша «хьен тIе зIок» йиттира вайна, 1917-чу шеран октябрь бутт тIекхаччалц серлонах цинц вайн махкахь бу, дозалла а бац, йоза-дешар хууш стаг вац, бохуш. ТIаккха инарлаш хьехабойла дарий? Йоза-дешар хууш воуш стаг муха хир ву инарла?! Бакьду, хIокху тIаьхьарчу заманахь хиллачу хийдамаша советийн Иедало хьудамехь латгийна бакьдерш гучу-м даьхна. КIезиг дац царна юьхьахь вайна массарна мерза кхьах хилла дахIиттинарш а. Царах цхьаь ду советийн Иедал тIедале нохчийн кьомах схьаваьлла масех инарла хилла хилар. Уьш берриге а паччахьан эскарехь гIуллакхдина, луьрарчу тIемашкахь бIаьхаллин хьуьнарш гайтарна паччахьо алссам совгIаташ дина а, шайн сийлахь цIерш Россин Пачхалкхан тIеман историна юьхьахь йисина а кьонахий бу. Халкъан кьаьхьа кхоллам хьахийнаохь, буьйса хазийна седарчий санна серлаюьйлу вайн изсехь церан сийлахь цIерш.

Уггаре а хьалха дагавогIу Чеченский Александр. Нохчийн яздархочо Гайсултанов Умар а иза цIе йолуш книга язйира цунах лаьцна. Иштта хиира вайна шейх Мансур коьртхь волуш хиллачу гIаттамехь нохчийн ширачу яртех цхьаь йолу БухIан-Юрт тIеман цIергахь ягор а, ларамза дийна дисина цу юьртара бер оьрсийн салташа дадигна, кхиййна хилар а. Гайсултанов Умар а язйинчу романахь билгалдолу йийсар вина давигначу

позташ а, яздархой а бовза. Цо уллора гергарло лелош хилла 1812-чу шарахь хиллачу Даймехкан тIеман Турпалхо волчу Давыдов Денисца. Цуьнца цхьаьна волуш Росси а, Европа а французхойн тIелатарх дIацIаньеш Париже кхьаьна вайн махкахь. Цул тIаьхь а дуккха а тIеман тасадаларшкахь дакъалаьцна цо. Лейб-гвардин гусарийн полкана коьртхь хиллачу полковника Чеченский Александр паччахь Николай Хьалхарниг

коьртхь волчу, инарлаш Н.Раевский, Д.Давыдов, иштта кхиболу гIарабевлла тIемалой юьхьахь болчу тобанца 1812-чу шарахь Парижехь толамхойн парадехь дакъалаьцна. 1812-чу шеран бурьсачу тIеман чалх дIайирзича нускал далало вайн махкахочо, Екатерина Бычкова. Церан ялх бер хилла – Софья, Александра, Николай, Вера, Надежда, Екатерина. 1822-чу шарахь чинехь лакхавоккху полковник Чеченский Александр. Цунах инарла-майор хуьлу. Бакьдуьнена верзар 1834-чу шеран январь баттахь хилла Чеченский Александран. Иза дIавоьллила Псковски губернехь, шен долахь хиллачу оьрсийн юьртахь.

Лакхахь билгал ма даккхара, вайн ирс хилла нохчийн яздархочо Гайсул-

Иштта хьалакхийна ву нохчийн кIант Чеченский Валериан Николаевич. Шен 16 шо кхьаьначу хенахь могаьрера салти волуш эскаре воьду Чеченский. Фельдмаршал Паскевич-Эриванский Иван Федорович командир волчу ГIашлойн полке кьочу кIант. Эскаре веана шо далале 1829-чу шарахь хонкархошца хиллачу тIамехь майралла, доьналла гайтарна шен дуьхьардлера тIеман совгIат схьаюьцу цо. Оцу совгIатца цхьаьна прапорщикан чин ло цунна. Цул тIаьхьа дукха хан ялале Нохчийчоьнна мелла а герга хила луш, дехар дой Тифлисан полке ша схьавоккхуьту Чеченский. Цигахь а иштта бIаьхаллин хьуьнарш гайтарна цкъа хьалха подпоручикан чин, тIаккха, дукха хан ялале поручикан чин ло цунна, Орден Святой Анны совгIат а до. Цхьана ханна Тифлисан полкана юькьайогIучу егерски батальонан командир хIоттаво вайн махкахь. Юха а хонкархошца хиллачу тIемашкахь майралла, доьналла гайтарна майоран чин ло майрачу бIаьхочунна. Цуьнца цхьаьна кхин цхьаьхь орден а ло. 1857-чу шарахь подполковник хуьлу Чеченский Валериан, ткьа 1870-чу шарахь полковникан чине воккху. 1881-чу шеран 4-чу февралехь инарла-майоран чинехь тIаьхьалоне воккху Чеченский Валериан Николаевич. ТIамехь бIаьхаллин хьуьнарш гайтарна паччахьо совгIатна Кубанехь 200 гектар лагта делла цунна. Шозза зуда ялийна хилла инарла Чеченский, амма цхьа а доьзалхо ца хилла цуьнан. Иза маца кхелхина а, дIа мичаьхь воьллила а хууш дац. Чеченский Валериан Николаевич нохчий хилар, цо ша даре деш, дIаздына ду. Кхидла болу таллам бар вайна тIехь ду.

Нохчийчоьхь евзаш ю КурумовГIеран фамили. Нохчийн зударехь яздархойн хьалхарчу могаьрехь ю Курумова Селима. Иза Курумов Къасиман кIентан Мусан йол ю. Алссам лоьраш,хьехархой, инженераш, тилманчаш, театран гIуллакххой бевлла КурумовГIарах. Уьш духкахь берш нохчий ду шайш аьлла дIаязбелла бу. Цаьргара алссам пайда бавлла нохчийн халкъана, махкана. Делахь а, совуш дац царах лаьцна долу хабарш, хIинца а дIабовлуш бу церан

ца тайначух тера ду, хIунда аьлча, дукха хан ялале шен кьона доьзал балош иза Нохчийчу схьавогIу. Схьакхелчин-чу тIаьхьа Мустапана кхин а цхьа кIант во, цунна Пайзулла цIе туьллу. Доьзалехь коьртачу декъана буьйцуш хиларе терра, Мустапан шина кIантана кIорггера хьаьра гIажарийн мотт, цара сикхха Iамийра нохчийн мотт, доьшучу муьрехь карабирзира оьрсийн мотт, тIаьхьо Iамийра гIумкийн а, жIайхойн а меттанаш. Мустапас шен ши кIант оьрсийн эскаре гIуллакх дан хьажийра. Пайзулла капитанан чине бен хьала ца ваьлlexь, Къасима бIаьхаллин хьуьнарш гайтира, сикхха чинашкахь лакха а велира. 1829-чу шарахь Курумов Къасим прапорщик бен ца хиллехь, 1841-чу шарахь штабе-капитан хилла, ткьа имам Шемал йийсаре вечу муьрехь полковникан чинехь хилла. 1867-чу шарахь Ку-

румов Къасим инарлин чине ваьккхина. Алссам совгIаташ хилла цунна делла. Иза «Святая Анна» цIе йолчу ордений вуьззина кавалер хилла. 1854-чу шарахь бIаьхаллин хьуьнарш гайтарна, паччахьо елла цIеначу дешин гIама хилла Курумов Къасиман «За храбрость» аьлла тIехь йоза а долуш. И тайпа лаккхара совгIаташ даларан а, чинехь лакхаваккхаран а документаш тIехь Курумов Къасим нохчи ву аьлла дIаязвина ву. Цуьнан хIусамнана нохчи хилла. Цуьнан кIентан Мусан хIусамнана инарлин Орцин йол Медин хилла. Шайн дайшкахь дуьйна КурумовГIар шайш нохчи лоруш бу. Иза кхелхина 1867-чу шеран чаккхенехь, Соьлжа-ГIалахь.

Хала ду вайн махкахь Чермоев Орца вуьйцу хазаза стаг каро. 1825-чу шеран 16 июлехь Хошкалдарчу билтийн тайпанах волчу Чьгармин доьзалехь дуьнен чу ваьлла Орца. Дукха жима-чохь дIадолийна цо Россин эскарехь гIуллакхдар. 17 шо а кхачаза жима стаг вара Орца 1842-чу шеран 2-чу июлехь дагестански дошлойн милице балха воьдуш. Юьхьанца талмажалла деш вара иза. Оьрсийн, гIумкийн, нохчийн меттанаш хааро ГIодора цунна хьаьнцица а кьамеле вала. Жимачу стеган хаарехь пайдоьлчуьчу хьакхамаша мехала белхахо лоруш вара Орца. Бакьду, ций чехка-долчу нокчех схьаваьлла хиларе терра, ша тIекхочехь тIеман тасадаларш хилча дакъа ца лоцуш ца Iалора иза. Эпсарша сикха тидам бира кIентан бIаьхаллин хьуьнаршийн. Гуш дара кIант майра, доьналле хилар. Цунна кьегтина тоьшалла ду 1846-чу шеран 5-чу январехь жимачу стагана делла прапорщикан чин. 21 шо кхачаза волчу нохчийчуна доккха совгIат, мерза кхьа а бара иза. Дукха хьолхьаь, малхбузерчу Кавказехь тIемаш бина ву Чермоев Орца. 1853–1856-чуш шерашкахь хиллачу Россин-Хонкаран тIамехь дакъалаьцна ву иза, 1877–1878-чуш шерашкахь а иштта царна юьхьахь лаьтинчу бурьсачу тIемашкахь жигара дакъалаьцна. 1853-чу шарахь дIаболабеллачу тIаме Чермоев Орца капитанан чинехь хIобьтинехь а, 1877-чу шарахь хонкархошца тIом дIаболаьлуш инарла-майор вара вайн махкахь. 1871-чу шеран 24-чу сентябрехь Чермоев Орцина делира эпсарийн и лаккхара чин. Кавказан тIеман округан эскарна тIечIагIивна вара инарла. ТIемашкахь майралла, доьналла гайтарна Россин паччахьа делла алссам совгIаташ дара цIе. Орденаш, медали, жоьрташ йолуш а тIе цIе язьш (именной) совгIатна делла герзаш а дара.

Царах цхьаь оьрсийн паччахьа шен куьг яздина елла гIама хилла. Бакьдуьнена верзар Чермоев Орцин 1895-чу шеран 27-чу сентябрехь хилла. Кхо зуда а, цу кхаа зудчо вина 19 доьзалхо а хилла Чермоев Орцин. Цуьнан доьзало Iаламат йоккха, сирла лар йитина нохчийн кьоман исторехь, культурахь, литературахь.

Россехь зорбане евллачу дуккха а энциклопедеша а, дошамаша а чIагIдарехь – Чермоев цIена нохчийн фамили ю. Цундела кьаьсттина шена тIе тидам ийзош ву оьрсийн эскарехь хилла кхицхьа инарла а. Иза Чермоев Владимир Александрович ву. 1866-чу шеран 23-чу февралехь дуьнен чу ваьлла иза. Оьрси ву аьлла дIаязвина ву. Документаша чIагIдарехь керста динехь хилла иза. Шен 17 шо а кхачале Петербургехь хиллачу №2 йолчу кадетийн корпусе деша даьвелла. ТIаьхьо Николаевехь хиллачу тIеман инженерийн лаккхара училище чекхьаьккхина цо. Полковникан чинехь волуш дакъалаьцна 1914-чу шарахь дIаболабеллачу дуьненан хьалхарчу тIамехь. И бурьса тIом даберзале инарлин чине воккху Чермоев Владимир. БIаьхаллин хьуьнарш гайтарна алссам тIеман совгIаташ дина хилла цунна. Говза а, майра а бIаьхо хилла иза. 1917-чу шеран октябрехь революц-ий йопалуш большевикашкаха волу Чермоев Владимир. Советийн Иедалан юьхьхьехь лаккхарчу даржашкахь белхаш цо. Амма 1931-чу шарахь, кхиболу оьрсийн паччахьан эскарехь гIуллакх дина эпсарш хIаллакбеш, НКВД-н ларми чохь тоьлаш туху инарлина. Кхин цхьа хIума дара кхузахь билгалдаккха лууш: кхиболчу инарлийн биографеш Iамош гучудолу церан ден а, ненан а орамаш. Уьш бина, баьхна меттигаш, бух йисина тIаьхьенийн лар йовзйитаран гечонаш. Ткьа Чермоев Владимир Александровичан биографехь царах цхьа а хIума билгалдаьккхина дац, Чермоев – нохчийн фамили ю алар допург. Цул

сов, тIаьхьо дуьнен чу ваьллачу Орцин Тапин а иза бIаьхаллин некъаш ду. Тапас кхиамца чекхьаьккхина Николаевера тIеман инженерийн лаккхара училище. Чермоев Владимира санна, эскарехь гIуллакх даран юьхь Тапин а Императоран лейб-гвардехь дIаьлоаелла. Бакьду, кхидла цушиннан гергарлонах цхьанхьа а, цьачуьнна, яздина карош хIума дац. Делахь а даго хьоху, инарла Чермоев Владимир Александрович мелла а вайх хIу хьакхалуш хилла хилар.

Алиев Ирисхан. Цуьнан кхоллам массерачул кьаьхьа, кьиза хьадда хета сунна. 1914-чу шарахь дуьйна оьрсийн эскарехь артиллерин инарла хилла иза. Цуьнан могаьрера болчу инарлаша «маршал артиллерии» олуш хилла цунах. Бакьду, атта-м ца кхьаьна иза оцу лаккхене. 1855-чу шеран апрель беттан 30-чу дийнахь Йоккхачу АтаГIахь, хьаькойн тайпанах волчу Алиев Солттирин доьзалехь дуьнен чу ваьлла Ирисхан. Ставрополь ГIалахь кхиамца гимнази чекхьйоккхий, 1873-чу шеран 31-чу августехь Константиновехь тIеман училище деша воьду жима стаг. Иза чекхьаьккхина ваьлча, 1875-чу шеран 11-чу январехь Михайловехь йолчу артиллерин училище деша воьду. Цул тIаьхьа оьцу Михайловехь артиллерин академи чекхьйоккху Ирисхана. Дукха дика дешарна, цуьнан синкхетам ира хиларна, цхьана ханна

оьцу академехь хьеха вуьту иза. Амма бIаьхо хила луш хиллачу Ирисханна кхачо ца хуьлу хьехархочун балхах. Цуьнан дехар кьочушдеш Кавказехь лаьтгачу гренадерийн полке хьажаво иза. 1877-чу шарахь дIадубьйало Алиев Ирисханан атта доцу бIаьхаллин некъаш. Цо жигара дакъалоцу Россис хонкархошца бинчу тIамехь. Хонкархошца хиллачу бурьсачу тIемашкахь бIаьхаллин хьуьнар, майралла, доьналла гайтарна паччахьа тIеман совгIат до цунна. Алиев Ирисхан поручикан чинехь волуш, оьрсийн толамца дIабюрзу цхьана шарахь сов кхикхина бурьса тIом. Цул тIаьхьа японхошца хиллачу тIамехь дакъалаьцна вайн махкахочо. 1904–1905-чуш шерашкахь хиллачу цу тIемашкахь Алиев Ирисхана гайтинчу майраллех, доьналлех, турпалаллех лаьцна яздо «Путь русского офицера» цIе йолчу шен книги тIехь А.Деникина. Россис японхошца бинчу тIемашкахь вайн махкахь цхьана ханна фронтан командующий хIоттийна хилла. Оцу бакьдолчуьнна алссам тоьшаллин кехаташ ду. Ишта-м Алиев Ирисхана Польшехь, Румынехь, малхбузерчу Пруссехь бина тIемаш. 1913-чу шарахь инфантерин инарлин чин ло цунна. 1914-чу шеран март баттахь дуьйна Алиев Ирисхан артиллерин инарла хилла. Цо жигара дакъалаьцна дуьненан хьалхарчу тIамехь. Дукха хьолхьаь Деникин Антон Ивановичан куьйгакIел волуш бина цо и тIемаш. Оцу тIемашкахь а доза доцу майралла, доьналла, бIаьхаллин хьуьнар гайтина, Деникин ца кхечира Алиев Ирисхан Нохчийчу а. 1917-чу шеран октябрехь Петербургехь йолаеллачу революцион хьу Нохчийчу а кхечира. «Шечаьргахь» Шерипов Асланбек вара. «КIайчаьргахь» Орцин Тапа вара. Революцина дуьхал луьра кьизаьна лагтош волу Деникин хаддаза бечу тIемашца Нохчийчу а схьакхечира. Деникинан куьйгакIел вара Нохчийчоьхь талораш деш хилла инарла Драценко. Кьаьсттина лазама лар йитина оцу зуламхочо Iалхан-Юьртахь. 1919-чу шеран 16-чу мартехь юьртана тIелатар Iалханюьртахоша доьналлица, яхь дIа ца луш турпалалица дуьхьало ярна, 23-чу марте делира. Оцу тIемашкахь Iалханюьртохьй эзар гергга стаг вуьйжира. КIезиг бацара эгначарна юьхьахь зударий а, бераш а. 1919-чу шеран 29-чу мартехь Соьлжа-ГIалахь, баьрччехь Iаш Деникин а волуш, хиллачу нохчийн халкъан гуламехь Алиев Ирисхан Нохчийчоьн баьчча хаьржира. Ца лехна дика дара инарле кхьаьчнар. Иза цунах воккхавеш вацара. Инарла Алиев тIемало вара. Политик хила цунна цкъа дага а ца деанера. Делахь а, хьаькамо шена тIедилилинар кьочушдан Iемина волчу инарлаш, ца догIучу дагца, шена тIелецира и деза дукь. Бакьду, масех баттахь а ца хьевелира иза цу даржехь. Инарлас рапоррт яздира, шен лаамехь даржера ша дIаволуш хилар дIаьхьедеш. Рапортехь цо бекхе винарг хаддаза нохчийн ярташкахь талораш деш волу инарла Драценко вара. Даржера дIаваьлла Алиев Ирисхан шен доьзалца Соьлжа-ГIалара дIавахара. Вайн махкахь советийн Иедал хIобьтича, 1920-чу шарахь НКВД-н хьадалчаша ХIинжа-ГIала (Махачкала) тIаьхьа а бахана, лаьцна жоха валира иза, цуьнан ши кIант а. ТIаккха дукха хан ялале кхаанна а тоьлаш туйхьира.

А.АГЗНЕВА

ХААМ

Ерригроссин конкурс ю дIахьош

11-чу июлехь дуьйна Россин Федерацин Юькараллин палатехь болх бар йолаелла «Сан юрт» Ерригроссин конкурсан комисси. Конкурс лерина ю шуьйрарчу хаамийн гIирсашкахь махкарчу яртийн соьпокультурин а, эконо-микан а, демографин а хьал гайтарна. Иза вовшахтохарехь а, дIаьхьарехь а жигара дакъалаьцна Россин Федерацин Юькараллин палатин Хаамийн технологеш а, шуьйрарчу хаамийн гIирсаш а, шуьйра коммуналцеш а кхиоран комисси а, «Россин уггаре а хаза ярташ» ассоциаци а, Кегийчу гIалаьнашкахь а, ярташкахь а гражданийн жигараллина гIо-накьосталла даран «Перспекти-ва» фондо а.

Конкурсехь дакъалаца таро ю фе-

деральни шуьйрарчу хаамийн гIирсийн а, церан меттигерчу филиалтин а, редакцийн а, белхакхойн, иштта ре-спубликийн а, областийн а, гIаланийн а газетийн а, телеканаллийн а, радио-станцийн а, шуьйрарчу хаамийн элек-тронни гIирсийн а векалийн.

Конкурсан масех Iалашо ю. Амма мехала а, билгальяккха а хьаьхь йолуш цхьаь бен яц: Россин яртийн проблемашна тидам тIебахийтар а, кегийчу яртийн дика васт кхоллар а. Толамхой кьастор бу пхеа номина-цехь: «Зорбанан гIирс», «Хаамийн электронни гIирс», «Телевидени», «Радио», «Блог».

Россин Федерацин Юькараллин палатин Хаамийн технологеш а, шуьйрарчу хаамийн гIирсаш а, шуьйра коммуналцеш а кхиоран комисси-н председателан хьалхарчу заместителя

Яремчук Светланас билгалдаккха-рехь, оцу конкурсан гIоьнца россис-хошна йовзуьйтуь ю Россин яртийн культурин а, ламастийн а, Iаламан а башхаллаш.

«Ярташкахь бехаш а, кьаьхьоглуш а болчу россихойх а, церан дахарх а лаьцна дийцаро церан сий-ларам лакхабоккхург хиларх тешаш ду то. Кьаьсттина оха сатуьйсус Россин субьекташкарчу журналисташа кон-курсехь дакъалацаре, хIунда аьлча царна дика хаьа билгал муха бехаш бу ярташкара бахархой», – элира С.Яремчук.

Конкурсе хьаьийтина материалаш зорбанехь хилла хила езаш ю (2015-чу шеран 20-чу ноябрера 2016-чу шеран 19-гIа ноябре кхаччалц йолу хена чохь). Конкурсехь дакъалацар-хьама, хIора а конкурсанта конкурсан

вовшахтохаран комитете ша болх бо издани (регистрацин тоьшаллин номер а кьастош) а, материалан ав-торан ма-ярра цIе а, цуьнан белхан дарж а, контактни хаамаш а, материал зорбане (эфире) яьлла терахь а, цунна тIетовжар а кьастош, кехат издан деза.

Материалаш «На конкурс СМИ» билгаллонца хIокху адресца дIатаса еза: 125993, Москва, ГСП-3, Миусск-ий майда, 7-гIа цIа, 1-ра гIишло, Россин Федерацин Юькараллин палата а mariya.domareva@opr.ru почтин адресца.

Конкурсан жамIаш 2016-чу шеран 20-чу ноябрера 1-чу декабре кхаччалц йолчу хена чохь дийр ду. Толамхой билгалбахар а, царна Сийлаллин грамоташ, мехала совгIаташ далар а дIахьур ду декабрь беттан тIаьхьарчу деношкахь Москвахь.

И.АДАМОВ

Литературин агIо

КЕРЛАЧУ КНИГАХ ОЙЛАНАШ

«Цюькьалоьман цюкалахь турпал»

К хетамбаларан дош. Гуьржийн сийлахь-воккха поэт Руставели Шота ваьхна XII–XIII-чуй бешерашкахь. Гуьржийн гIараяьлла евзаш хиллачу паччахьан Тамарин заманхо а, дийцарехь, цуьнан министр а хилла поэт. Иза иштта гIаравеллачу гуьржийн поэтийн Тмогвелин а, Хонелин а, Шавтелин а заманхо хилла. Цаьргара масал оьуш, эйина Руставели Шотас шен дуненна а гIараяьлла йолу «Цюькьалоьман цюкалахь турпал» боху инзаре йоккха поэма – 1583 беамогIанаш лаьтташ ю иза. Кхечу дешнашкх ю аьлча 6 342 беа моглa бу поэмехь.

Ша Руставелис (гуьржийн маттахь Руствели олу цунах), шен поэма ерзош, ма-яздарра:

Амиран Дареджанидзе

хестий Мосе Хонелис;

Абдул Мессия хестийна

стих тоьллачу Шавтелис;

Ткьа Диларсет – шен

мотт Iаад ца лучу Саргис

Тмогвелис.

Таргэл а – татолехь

хеина бIархуиш дукха –

Руствелис.

Поэма лерина ю Тамарина. Поэзийн цхьацца болу хиллаш – уьш баккал а ширачу заманахь хилла-чаьрца цхьаьна богIуш бу. «Цюькьалоьман цюкалахь турпал» – иза XII–XIII-чуй бешерашкахь Iаьрбийн а, гуьржийн а мехкашкахь цхиларг ду. Поэмн тIехь ма-дийццара, Iаьрбийн паччахьна Ростевана, боршачу декъехула паччахьалла дIадала тIаьхье цахиларна, ша лечу хенахь, паччахьан дарже хазалпши а, хьекьалца а гIараяьлла йолу, шен йоI Тинатин хIоттийна. Иштта меттиг Гуьржийчохь нисьелла XII-гIа бешо чехкдолуш: Георгийн КхоалгIачу, паччахьалла тIелаца шен кIант цахиларна, гIайгIане воьжна, ша дийна воллушехь, паччахьалла тIедиллина шен цхьаь бен йочу йолана Тамарина. И хиламаш бу, туьйбаран хьесапехь, поэмн тIехь буйиш бериш. Поэма III.Руставелис шен поэзийн бухе диллинарг – адам боданашкара серпоне, оаллелера паргIатдаккха лаар ду.

«Цюькьалоьман цюкалахь турпал» поэма дукхьхара зорба тоьхна гуьржийн паччахьан Вахтанг тIедиллара, 1712-чу шарахь, поэма язйинчул тIаьхьа нийсеа пхи бIе шо даьлча. ХIетахь дуйна дуьненарчу берриге а баккийчу меттанашка яьккхина иза, цхьана оьрсийн матте уьттаза а йоккхуш.

Цхьа нохчийн мотт бен ца бисинера и сийлахь-йоккха поэма гоч ца еш. И кхачамбацар дIадаьккхира, шен хенахь гIаравалла вевзаш хиллачу нохчийн поэта, прозаика, драматурга, Илманчас, нохчийн меттан говзанчас Музаев Нурдис. Шен дахаран а, кхоллараллин а шовьткьа шо гергга хан дIаелира цо «Цюькьалоьман цюкалахь турпал» боху III.Руставелин поэма нохчийн матте йоккхуш. Иза нохчийн маттахь дукхьхара зорбане елира 1969-чу шарахь. Дешархоша, Илманчаша, литература таллархоша, критикаша, яздархоша (Х.Ошаевс, Хь.Туркаевс, М.Сулаевс, дуккха а кхечара а) Иаламат лакхара мах хадира Музаев Нурдис бинчу инзаре боккхачу белхан. Цунна дерриге а гуьржийн кьоман цIарах баркалла элира, Сийлаллин грамота элира Гуьржийн ССР-н Лакхарчу Совето. Яздархочун доккха хьуьнар лерира и гочдар массара а.

Цул тIаьхьа 45 шо даьлча, 2009-чу шарахь нохчийн яздархочо, «Гоч» журналан коьртачу редактора Ибрагимов Ломмас арахийцира оцу журнала тIехь Н.Музаевс гочийна «Цюькьалоьман цюкалахь турпал». Ян хьалхара книга а, ян журнал а карош дац тахана цхьанхьа а. Иза а, и гочдар а нохчийн кьомана цIоIа мехала а, пайдехь а, оьмуш а хилар тидаме а эцна и поэма нохчийн маттахь юха арахийцира хIокху 2016-чу шеран май баттахь нохчийн яздархочо Киндаров Iабдуллас. Цул тIаьхьа, дукха хан яладе, и книга йовзийтар а, йийцаре яр а дIадаьхьира А.Айдамировн цIарахчу Нохчийн Республикн кьоман библиотекехь.

Оцу книхех лаьцна шайна хетарг ала библиотекех гуьлбелла бара республикехь а, цул араха а цIеяхьхана бевзаш болу нах: Нохчийн Республикн Парламентан депутаташ Юсуловс Саяид, Жамал-деьш Шайд, Хазьбулатов Бекхан, кьоман политикн, араьхарчу зIенийн, зорбанан, хаамийн министр Умаров Джамбулат, яздархой Мамакаевс Эдуард, Цуруев Шарип, Гайтукаевс Казбек, Илманчаш Бугаевс Iабдулла, Арсанукаевс Iабдулла, ткьа иштта Музаевс Нурдин, Киндаровс Iабдуллин гергара нах, юьртахой, юькараллин векаш.

Тахана шун тидаме докху оха оцу цхьаьнакхетарехь динчу кьамелех цхьаьдерш.

Киндаров Iабдулла, Iаьхьовшберг:

– Тахана, Музаев Нурди дагаевана, хIара книга араьккхаран бахьана, цуо бина болх Иаламат мехала хилар ду. Музаевс Нурди 1929-чу шерашкахь ломас цхьана юьртахь хьехархо вара. ХIетахь дуйна хиллера иза Руставели Шотан «Цюькьалоьман цюкалахь турпал» боху сийлахь-йоккха поэма дукхьаьзаш а, цуьнан дукхьаь долу могланахь дагахь хууш а, иза нохчийн матте йоккхуш болх беш а. Оцу 1929-чу шарахь оцу поэзийн цхьа кийсаькх нохчийн маттахь Музаевс Нурдис зорба тоьхна хиллера, ша дуккха жима волуш.

Нохчийн махках баьхча, ГиргIизойчохь Iаш вара Н.Музаевс. Цигахь а дIабаьхьира цо поэма гочьаран болх.

Дукхьхара поэта юьззина гочийна «Цюькьалоьман цюкалахь турпал» зорбанера араелира, вай цIаьдаьхьина шийтта шо долуш, 1969-чу шарахь. Тахана и книга я библиотекашкахь, я цхьаьннан а цIаьхь, я туьканашкахь карош яц. Цул тIаьхьа, 2004-чу шарахь нохчийн яздархочо Ибрагимовс Ломмас ша коьрта редактор волчу «Гоч» журналан ши номер вовшахтоьхна, арахийцира и поэма, хьалха иза зорбанера яьлалчу тIаьхьа 45 шо кхочуш, ша Ломмас а, литературоведа Кусаевс Iадиза а хьалхара дешнаш а яздем. Оцу жур-

нала тIера схьа а эцна, оха юха зорба тоьхна книга ю хIинца шугахь массаьргахь а йолуш ерг.

Лаам хIун бара? «Цюькьалоьман цюкалахь турпал» туьйбаран хьесапехь эйина поэма елахь а, цIоIа хаза эйина, говза вовшахтоьхна, оьзда, еша а, пайда эца а хьекьале книга араьккха лаар дара, цкьа делахь. ШолгIа делахь, вайн нохчийн гIиллакхашца йогIуш, кьаьсттина кегийрхошна пайдехь хир ю бохург дара. Таккха, вайн республикн Куьйгалхо Кадировс Рамзан хьалха а волуш, нохчийн мотт бийца а, баьзан а, ларбан а гIерташ ду вай. Цу тIехь нохчанша гIодаран а, совгIат даран а Iалашонца араьккхина ю хIара книга, кхозлагIа делахь. Иаламат цIена, кIорга, говза хаьара Музаевс Нурдина нохчийн мотт.

Кхо эзар экземпляр тираж йолуш араьлалла поэма. ХIора библиотеке, цхьа а мах боцуш, кхоккха книга дIалул йолуш ю. Важа ерш дIайоькьур йолуш ю Соьлжа-Галахь, кхечу гIаланахькахь, артакахь йолчу лаккхарчу а, леринчу юькьерчу а дешаран заведенешкахь, кегийрхоша ешийта.

ХIара мехала гIуллакх дага а деана, хьалхабевларш БелгIатой-Эвлара нах бу – Музаевс Нурдин юьртахой, доттагIий, гергарниш.

Вайн библиотекашкахь долу хьал дукха миска ду. Тахана куьлтурин министерствон, хьалха санна, централизованно книхаш эца а оьмуш, библиотекашка дIасаеька хьал даьц таро яц. Цундела цхьа хIума вай билгалдаьккхича дика хир дара, берриге а книхашца бала болу нах – шу кууза даьхаро гойту иза иштта хилар – вовшахкетачуьра: «Библиотекина – книга» аьлла, цIе тилийна, фонд кхолла сацам тIеьцIа. Цуьнца вай кхочушдийр дара кхо хIума: библиотекашна яздархошкара книхаш оьмуш, царна гIо дийр дара те, хIун болх вовшахтоьхалур бара те аьлла, кхольина леррина туш ю тхан министерствехь, зедделларг долу журналист а, яздархо а Юнусовс Хьамзат коьртехь волуш. Иза кхольина нохчийн маттахь яьзеш болчу кьоначарна гIодаран а, уьш лахаран а Iалашонца. Вайна тахана ца хаалахь а, кхана, лама

кхеташ-кхиор, цуьнан дахаран хьелаш тодар вайн республикн Куьйгалхо Кадировс Рамзан хьалха а волуш, нохчийн мотт бийца а, баьзан а, ларбан а гIерташ ду вай. Цу тIехь нохчанша гIодаран а, совгIат даран а Iалашонца араьккхина ю хIара книга, кхозлагIа делахь. Иаламат цIена, кIорга, говза хаьара Музаевс Нурдина нохчийн мотт.

Умаров Джамбулат, Нохчийн Республикн кьоман политикн, араьхарчу зIенийн, зорбанан, хаамийн министр:

– Суна хIун хета хьуна аьлча, тахана хIара Руставели Шота Кавказан поэт, Кавказан илланца хилла ца Iаш, массара а сий деш, вевзаш схьаевана яздархо ву. Цуьнан «Цюькьалоьман цюкалахь турпал» поэма, Iабдуллас ма-аллара, туьйра хилла ца Iаш, Иаламат йоккха, кIорга чулацан болуш произведени ю. Иза нохчийн матте

яккхар ша санна боккха а, мехала а болх буй тейха, аьлла, оцул боккха а, мехала а болх бу.

И поэма гочийнчу Музаевс Нурдис, ша эйизча санна, ша цул тIехь даьхаш а, ша III.Руставелис эйизнарг, цуо чул дика эйизнийн те аьлла, говза гочийна. Цундела гочдархочун белхан лаккхара мах хадабокх ас.

Оцу мехалчу белхаш тIехь яздархочун республикн хьамзат долу кьона чьор гуш а, хезаш а дац вайна. Уьш кхиорна тIехь хIун далур дара те, хIун болх вовшахтоьхалур бара те аьлла, кхольина леррина туш ю тхан министерствехь, зедделларг долу журналист а, яздархо а Юнусовс Хьамзат коьртехь волуш. Иза кхольина нохчийн маттахь яьзеш болчу кьоначарна гIодаран а, уьш лахаран а Iалашонца. Вайна тахана ца хаалахь а, кхана, лама

гучудер ду, вайн маттахь а, литературехь а долу доккха кхачамбацар – кьонаниш вайна мел ца тоьа, вайна мел оьшу. Когаш кIелара латта дIадалар санна хIума ду иза.

Вайна кху чу ца йохьуш цхьа а идеологи ца йисина, цхьа а синмехаллаш ца йисина. Вайн вешан кьоман цIена синмехаллаш йоллушехь, малхбузе а, малхбале а ладоьгIу вай – массаьрга ладоьгIу, ваьшка ла ца дугIуш. Амма бакьду, вайн нохчийн поэзин, литературин, вайн нохчийн историн хьал дукха гIийла карадо суна, бIаьрг тоьхна. И хьал нисдарна тIехь, Дала мукь лахь, яздархошна а, Илманчашна а оьмуш долу гIо дан сайн ницк тоьар бу аьлла хета суна.

Кусаевс Iадиз, яздархо, «Вайнах» ГТРК-н шеф-редактор:

– Суна тахана санна, дагадоьгIу 1969-чу шарахь Музаевс Нурдис гочийна «Цюькьалоьман цюкалахь турпал» поэма зорбанера араьлалла де а, иза туьканашкара, массара а кхача ца кхочуш, сиха дIасаьржица хан а. ХIетахь книхаш цIоIа ма йоьшура, тахана санна доцуш, кьаьсттина нохчийн маттахь ерш, йолчо кхечуьнга луш, кар-кара

вайн Нохчийчохь, амма яздархой кIезиг бу. Ткьа нохчийн маттера оьрсийн матте а, кхечу меттанашкара вайн матте а гочдан, хууш бериш, бан а буй те аьлла, кIезиг бу. Цундела инзаре мехала гIуллакх ду Киндаровс Iабдуллас а, цуьнан гергарчу наха а, Музаевс Нурдин гергарчара а, цуьнан юьртахоша а хIара «Цюькьалоьман цюкалахь турпал» боху поэма юха араьхочуш динарг. Дела реза хуьлда шуна, Iабдулла! ХIара, мах хадалур боцуш, доккха совгIат ду аш нохчийн халкьана динарг.

Шен дог тIедерзийна, шен ерриге а ойланаш тIеяхийтина, ерриге а говзалла дIаеьлла, кхечу меттан кIоргенаш хьина, цуьнан поэзин башхаллаш теллина, нохчийн меттан хазалехь, хьолх буйззина пайдаьца хууш волчуьнга бен далур долуш хIума дац Музаевс Нурдис динарг. Вайн кьомана, вайн литературина, вайн книхашьешархошна пайда хир баьраьца бехочу ойланца бина болх бу иза – дуьненан берриге а баккийчу меттанашка яьккхина йолу «Цюькьалоьман цюкалахь турпал» поэма Музаевс Нурдис дукхьхара юьззина вайн матте яккхар. Шен поэтан дозалла хилла ца Iаш, дерриге а нохчийн кьоман а дозалла ду иза.

Бугаевс Iабдулла, Илманчаш, историн Илманчийн кандидат:

– Музаевс Нурдис динарг цкьа а доьр дан нохчийн кьам дуьненахь дехаш мел ду, хьаьна, хIуьа дийцахь а. Цо «Цюькьалоьман цюкалахь

турпал», ша эйизча санна, говза нохчийн матте яккхар сийлахь гIуллакх ду. Иза еша аьтто хилар тахана Иаламат боккха кхнам буккх вайн кьоман а, кьаьсттина тIекуьуш долчу чкьуран а.

Амма уггаре а боккха кхиаь бу Киндаровс Iабдуллас и книга, вовшахтоьхна, араьккхар. Мел мехала хIума ду иза, шен мах замано хадор болу. Тахана Иаламат Музаевс Нурдис гочийна книга араьккхар – иза догIенна стаг хилар ду. Цунна тIехь эйизна ду «Юькхур йолуш яц» аьлла. Иза Iабдулла цунах шена са яккха гIерташ цахиларна кьегтина тоьшалла ду.

Кьамелаш динчара (Нохчийн Республикн Парламентан депутата Хазьбулатовс Бекхана а, яздархоша Мамакаевс Эдуарда, Цуруевс Шарипа, Гайтукаевс Казбека, Музаевс Нурдин гергарчу наха а, юьртахоша а) билгалдаьккхира «Цюькьалоьман цюкалахь турпал» нохчийн матте яккхар инзаре доккха а, мехала а гIуллакх хилар а, иза шуьйра йовзийта эзаш хилар а. Гуьлбеллачара доккха баркалла элира и поэма юха араьхеначу Киндаровс Iабдулла, оцу проектхь цунна гIо-накьосталла мел диначарна.

КУСАЕВ Iадиз, Нохчийн Республикн хьакьволу журналист

САРАЛИЕВА Табарак

– Сан нанас ечуьра евлчаьхана йовха пазаташ ца хиллакх сан, – боху пеша уллорчу паднара тIехь Iачу воккхачу стага, шен зудчо йина керла йовха пазаташ кога а юхуш. Пазаташ шатайна кIайчу басахь ю, бертигаш лекска хьала йовлуш, кIажий, бертигтий можа бос бетталучу тIергIах а йолуш. Пазатийн юцар а цхьа шатайпанчу бустамца ду – цкьа шуьйра лолам, тIаккха готта лолам бохуйтуш. Леррина, тIебаьлла морса чо куьйгаца дIабьжош, бертигаш хьалаозош, цкьа аьтту кога тIехь, тIаккха аьрру кога тIехь дIанисийо воккхачу стага пазаташ.

Йовха пазаташ я ненан йовхо...

(дийцар)

– Тхан нанас Тахлас йора-кх тIергIан пазаташ хьовха, каранаш, мангалан куйнаш, пхьуйишашдоьнуш, бIергIаган чоьш, вертанаш. Кхечу ярташкара а нах лаьттара тхьохьахь. Суна еш ерг хIуьа елахь а шатайпана хуьлура. Суна тIехь иза гиначо, «Дуогална санна яхьара» шена а олура. Тхан нана елакьежара, амма «Дуогална санна» ца нислора цхьанна а, цкьа а. Тахлин пазаташа сан когаш боьбина ца Iара, сан са дохдора. Бакьду, Казахстанехь Тахла дIайирзинчул тIаьхьа-м ца хилла ишттанаш. Пазаташ-м дера хилла, хIорш а ма ю, амма сан нанас еш хилларш санна-м ца хилла...

Кхин цхьаьнгга а доцу шайн кьамел доладелчаьхана а стоьла гуонаха Iаш долу кхеран кIант, йоI дIатийнера. Церан бист ца хуьлуш, вовшашка хьаьжначу бIаьргаш чохь дешалора: «Дадийнш шалха даьIначу эхангах йина ма ю, лекка бертигаш а йолуш! Бос а бу шекаран санна, дукха кIай хиларна, сийна хеташ! Ткьа бертигаш, кIажош – нелхан басахь. Хетарехь, шарахь ца хуьйиш мачаш чохь лелийча а нужур хьовр доцуш шатайпана юьйцина – тIаккха а пазаташ яц! Ткьа тхайнаш, дадас лелийнарш схьа а яьстина, жимма карла а яьхна, басардина бамбин эхангаш а тоьхна ю, хIетте а мел аьхна ю!».

Цхьабарт хилча санна, стоьла кIел лаьттачу шайн когашкарчу пазаташка хьаьжира ши бер, тIаккха шайн дегане-не, юха а – вовшашка.

Дечиг дагочу пешан бен гIовгIа йоцуш тийналла ХIобьтира чохь. Пеша хьалхха, лохачу гIангахь Iачу зудчо, кхерча дечиг тилла схьайиллинчу наьрехула схьаьсталуш йовхонна а, серлонна а дукхьал шен даима а тIаргIа лелийна шарделла, чекс са гуш долу куьг лоций, тIетадо воккхачу стеган дешнаш: «Делахь ма бакьлоьхь, стаг!».

Ши бер юха а вовшашка хьожу, цIоцкьамаш хьаж тIе хьала-довду цу шиннан, бIаьргаш чуьра цецдовлар лачкьа ца ло цаьрга. Хезаш а, гуш а долчул ца тешаш, доьлу са а саийна, кьайла ца яккхалучу шеконца шайн дегане-нене леррина хьожу ши бер.

Пеша хьалха эьккха кечьелла тийналла. Мискьалазаратал йовхна ца го зуда. Цуо дог даьтгIа, дечиг пеша а кхьоссина, неI тIе ца туьйхира. Мел лерина кхушимма ла доьгIча а, ца хезира ненан дегабамца дегато аз а: «Ас йинарш ца мега хьуна? ХIун оьмуш ю уьш хьан уьншарахь хиллачарал? Ца ваьшахь, эцча базарара схьаьэца хьайн пенсехь, мах белларш са дохдеш дика хир ю хьуна!».

Ножан дечигахь бокхь бокхуш, кхерчаьхь гIала а йина, гIар ца хозуйтуш пешан неI тIе а чIаьгIна, воккхачу стагехьа схьайирзира зуда.

И шивь минотана вовшашка хьаьжна сецира, шимма а цхьаьна даьгара доккха са даьккхира...

– Кьаьхьштун дечиг кхачийна вайгара, – боху зудчо, – цхьа мадар ца яхь ер яц, буха тилла и ца хилахь, цIе дIа ца юлу ножаь. Стоьлана гуонаха Iашбериш, вовшахь бIаьргаш а лечкьош, бен-доцхуа, маьрIажан бодано кхольиначу корехьа дIабирзира.

ПОЭЗИН ХЬАЬРМАХЬ

Цоккуевс Iулмади

Иштта ду-кх и

Цхьаволчун юьхь тIера
Майлхан нур гIуьтту,
Вукхуьнан юьхь гича
Iуьйкьан хан хIутту.

Цхьаволчун куьг Iовду
Шовкь ца лаялал,
Вукхуьнан куьйгахь и
Хьаьхадхо хала.

Цхьаволчун ницкь кхочу
Нийсо, бакь толо,
Вукхуьнан – бухьенца
Цо динарг дохо.

Цхьаволчун цийхь ду и, –
Халкьана вацар,
Вукхуьнан куьйгаш ду
Пайдenna Iахар.

Цхьаволчун массар а
Кьобалийо тIамарш,
Вукхуьнан даима
Дашо бу кIажаш.

... Цхьаволчун валар а
Беркате доьрузь,
Вукхуьнан дахар ду
Зуламехь доьзна.

ДоттагIий,
Хилий вай
Хьалхарниш санна?
Дуьненан дозалла
ТIехь лаьтта царна.

Уьйр-мерза даьхча...

Вай ваьшна магадо... нагтахь
Кхечаьргахь сов ирча хетарг.
Вовшеха гIалаташ даххал
ИйгIича...

ЮьгIу синметта.

Дависа, адамаш, вай-ма
Дезарий уьйр-мерза даха,
Кег-мерса анташ ца лайча,
Лах ца деш, вовшеха дашар!

Вовшашкахь дубьсу вайн даькьош,
Южаллин зило кьастийча.
Марзонийн хьурмат ца хадощ,
Ойланехь, дагахь латтийча,

Дуьненан серло а эцна,

Боданан бутолле доьлуш, –
Ма хазна яра и эццахь
Айкхийла, вай Деле доьхуш!
... Ма кIезиг зама ю йоккхург
Вай, гIоца, дуьнен тIехь дехаш!
Оьшурий гамдала оцул,
Iаббане вовшехь ца Iебаш?

Кхьору со...

Кхьору со ца кхиера
Цхьана а хIуманаш.
Эрчонехь вуоларна кхьору.
Кхьору суо лозарна,
Даг тIера воьжна.
Тилкхазло геч ца еш,
Хьийзорна кхьору.
Це тоьхна витарна кхьору.
Цхьа кьурд беш
Кхалларна кхьору.
Дика-вуон декьа шу
Ца догIуш дисарна кхьору.
Пекьарна сагIа ца даллал
Сугараваларна кхьору.
Цхьана сайх дозучехь
Дала дош доцуш
Виссига кхьору...
Иштар-дIа вежа-кх... Кхьоруш,
Суо кхиера везарш а лозруш.

Хии суна,
Хийнца хии суна,
ХIара лаьмнаш хIунда хестийна!
ХIорш гин суна,
Хьаьжча, бIаьрса дулуш,
Цхьана кIентийн ойла техкийнарш.

Шу хилла-кха,
Кура, кьожьа бахьхьаш!
Мокхаз-дегнаш кийра тардина,
Мехкан дургал
Мийлош уьш бахчийнарш,
Дайшна кIентийн тIаьхьа базийнарш!

Шун лекхалле
Кхийндина цхьа кIентий,
Ткьа кIажошкахь доруш-тегна
хатI.
Довналлица
Тусуш дахчаделла,
Маззакьдоьлла, кьоман синан
лард.

Курорт тӀаьхь-тӀаьхьа хазлуш ю

«Могашалла базарахь оьцуш яц» – бохуш цӀхьа кица ду вайнехан. Иза иштта хилар дагадогӀу вайна могашаллина зен деш йолу, вайна а, вайн гергарчарна а сингаттам латтош йолу тайп-тайпана цамгарш вайн догӀмашца гучуйийла йоблча. Вай кьона а долуш, ницкъ а, доьналла а долчу хенахь вай ойла ца йо АллахӀа вайна совгӀатана елла йолу могашалла Ӏалашгъян езаран. Цу хӀуманан вай ойла ян дуьйдало вайх цӀхьа сиркхо а хьакха-елла, тайп-тайпанчу больницашкхула дарба локхуш дела дуьйладелча. Бакъ а долуш, дика дарба а деш, могашалла метта а хӀоттош, шел диканиг кхин юй те аьлла дика курорт ю Нохчийн Республикин Соьлжан кӀостарчу Эна-Хишкара «Серноводск-Кавказский» курорт.

«Серноводск-Кавказский» – Россиян Пачхьалкхехь утгаре а ширачех цӀхьа лоруш йолу курорт-санатори ю. Ши бӀе ахбӀе шо заман чохь кхузахь шайн могашалла тойина ит-танаш эзарнаш наха. Бак-кийчара хинца а хьахадо Советийн Ӏедал долчу хенахь опу санаторешкахь шайш а, тайп-тайпанчу халкхийн дуккха а векалша а сadoлуш хилла хилар.

Нохчийн пачхьалкхан хьехархойн университетан студенташ школин дешархошна лерина «Математика – дерриге а Ӏилманийн догӀа» аьлла викторина йинера. И вовшахтоьхнарш университетан физико-математикин факультетан студенташ бара. Нохчийн Республикин экономика, мохк кхиоран а, махлелоран а министерствон гӀовьнца кхочушпеш йолчу «Действуй» конкурсан гурашкахь йина проект яра «Математика – дерриге а Ӏилманийн догӀа».

ДЕШАР

Математикин викторина

Хууш ма-хиллара, математика езарш дукха ца хуьлу берашна юкьахь. Кхета, Ӏамо дукха чолхе Ӏилма хетарна кхерало бераш. Ткъа студенташ керлачу а, аттачу а кепашца гайтира дешархошна математика шуьйра, чулацаме, лаам хилча карадерзалуш Ӏилма хилар. Республикин школашкарчу дешархойх 8 команда вовшахтоьхнера студенташ. Тайп-тайпана хенаш яра командин декъашхойн. Дешархоша дика хаарш гайтира.

Викторинехь кхочушдан дезаш ялх тӀедиллар дара, царна юкьахь масех задача яра ян езащ. Дешархой дика ларийра шайна хьалха хӀиттийначу декхаршца. Толаман меттигаш ехира «Чемпион», «Формула успеха», «Рожденные учиться» командаш.

Викторина даяьлча толамхошна а, дакъалацархошна а Сийлалдин грамоташ а, совгӀаташ а делира.

Доккха беркат делира дешархошна математикин викторинех. Цкъа делахь, церан математикехула долу хаарш совдевира, шолгӀа делахь кхечу школийн дешархошца а, университетан студенташца а керла гергарлонаш тасаделира. Студентийн хазахетар а дацара кӀезиг. Царна хиира викторина вовшахтохарехь оьшуш дерг хӀун ду, юахула иза кхин а дика хилийта дан дезарг хӀун ду а.

З.ХИЗИРОВА

«Хьуна чӀогӀа лиьнера дайн лаьмнаш ган» – иштта дешнаш ду цигарчу «Храм воздуха» цӀе йолчу беседки тӀе яздина. И беседка йина Кьылбаседа Кавказан утгаре а евзачех цӀхьа йолу «Серноводск» курорт йиллина волчу говьаьлчу локро Вертепов Николайс шен кӀентан сийна. Бакьду, Россина кхузара дарбанан хиш довзале Эна-Хишкарчу наха пайдаьцуш хилла царах. Цу хенахь цу хица лийчарца деш ца хилла

дарбанаш, ткъа цу хинан Ӏаьнарца деш хилла. Дархошна дарба деш кхузахь кьахьогуш хилла цу хенахь вевзаш хилла волу лор Мохьмад-Молла а.

Курорт а, цигара дарбанан хиш а Нохчийн Республикин дозалла ду. ДӀадаханчу шерашкахь хилла болу хиламаш бахьанехь курортан ерриге а гӀишлош йохийна яра. Республика меттахӀотторца цӀхьаьна Нохчийн Республикин Куьйгалхочун Кадыров Рамзанан

тӀедахкаршца меттахӀотто йолийра курорт а. 2009-чу шарахь керла корпус йира. Цул тӀаьхьа йина кхин а масех корпус. Цундела таханлерчу дийнахь 600 сов дархо тӀезца таро ю курортан.

Нохчийн Республикин Куьйгалхочо Кадыров Рамзана а, курорт шена юкьайогӀучу республикин Дарбанан-диагностикин реабилитационни цӀхьаьнакхетараллин цу хенахь хиллачу генеральни директора Магомадов Русл-

на а, 2011-чу шарахь кӀостан куьйгалле хӀоттийначу Ханриков Мусас а, иштта курортан белхахоша а шайна хьалха курортан хьалха хилла йолу цӀе меттахӀотторан а, дарбадаран а, садаларан а керла технологеш юкьаьлоран а Ӏалашонаш а хӀиттийра, уьш кхочуш а йира. И бахьанехь бахархойн могашалла Ӏалашъярна мел оьшу хьелаш кхоьллина тахана курортехь.

Кхузахь ю цӀхьа а, шит а, кхоь а меттиг йолу номерш а, локс-номерш а. ХӀора а номера чохь ю телевизор, кондиционер, холодильник, душевой кабина, санузел. Иштта, дарбадечу локро дархочун цамгаре хьаьжжина дийнахь 4-зза яахӀума а лагтайо.

Курортехь сadoлуцарна лерина кеста-кеста суьйренашкахь дӀахьо нохчийн а, гӀалгӀайн а иллилархойн концертни программаш. Иштта сadoлушболчеран аьтто бу нардах, шахматех, доминох ловза.

Кхузахь ю спортан майда, лаьман хьоста сьхьадолу садаларан зона, чучкари, цӀена хлаваь, баьшчара хьун. Иштта вовшахтуху дархошна лерина йолу экскурсеш.

Кхузаманан диагностикин аппаратура, иштта диагностикин а, бактериологин а лаборатореш а, рентгенологин а, физикотерапевтин а кабинеташ а, локрийн залаш а ю кхузахь. Царна чохь дархой

тӀеоьцу неврологаша, травматологаша, ревматологаша, урологаша, гинекологаша, кардиологаша, оториноларингологаша, эндокринологаша.

Иштта башхаллаш а, дарба а долу хиш сьхьадовлу меттигаш дуьнен чохь пхий бен яц. Царах цӀхьа ю Эна-Хишкара курорт а.

Шайх лаьцна дика дош ала хьакъ бу курортехь болх беш болу дуккха а белхайой. Царна юкькьехь билгалбаха богӀу олущ ма-хиллара тоьлчларех тоьлларш: курортан директор Абдуллаев Шамхан а, дарбадаран декъехула директоран заместитель Саламова Зульфья а, котельнин оператор Мазаев Джабраил а, кхерамаллин гӀуллакхдаран белхахо Мазаев Ислам а, санитарка Мачукаева Зара а, медийжарий Аниева Радима а, Бахаева Аминат а, локраш Гагиева Лиза а, Кукаева Ӏайшат а, ло дагӀахь а, догӀа дагӀахь а зезагаш Ӏалашдеш кьахьогуш йолу Джанаралиева Роза а, кхиберш а.

Шайн белхан зеделларг а, говзалла а, адамалла а, ницкъаш а ца кхоош кьахьогуш бу уьш вайн республикин а, Россиян кхечу регионашкарчу а бахархойн могашалла тоьрехь.

Де мел долу кхуьуш, хазлуш, хьалха а санина шен цӀе йоккхуйтуш сьхьайогӀуш ю Эна-Хишкара курорт а, цигара белхайой а.

Ӏ.АДЛАНОВ

Буйьсанна гайтамаш хуьлу Соьлжа-ГӀалахь

Керла, хаза ламаст юкьадалош ду Соьлжа-ГӀалахь. Нохчийн художникийн суьрташ хӀора суьйранна гайтаме дохуш. Соьлжа-ГӀалин мэрина хьалха йолчу майданахь, мэрин декхарца и гӀуллакх хӀора шоктан а, кӀиран а суьйренашкахь вовшахтуху Нохчийн Республикин хьакьйолчу художника Даудова Фатимас.

«Вайн коьртачу гӀалин мэрин куьйгаллин декхарца вовшахтухуш бу ас и гайтам. Суна дага а догӀуш хьалха вайн республикехь буйьсанна цкъа а бина бац суьртийн гайтамаш. Иза цӀхьа шатайпа дог-ойла гӀаттош, искусство безам кхуллуш гӀуллакх ду. Европин гӀалинийн доккха зеделларг ду художникийн белхаш буйьсанан гайтамашка бахаран а, дукха хан ю цара уьш дахьош болу», – бохура Ф.Даудовас.

Вайн республике богӀучу туристашна а, хьешашна а, кхин хӀумма а ца хилча а,

З.ХИЗИРОВА

искусство езачу вайн махкахошна а дукхазеделла ламаст хилла дӀахьуйтуш ду буйьсанна гайтамаш бар. Шоьтан а, кӀиран а буйьсанашкахь перспект маьенашна кьевлина хуьлуш бу, цундела гайтам сарахь 7 сахьт даялча буйьсанна 11 сахьт даллалц дабахьа аьтто бу. Тайп-тайпанчу художникийн суьрташ доху гайтаме, царна юкьахь Даудован графикин жанрехь дехкина суьрташ а ду. Хьалхалера Соьлжа-ГӀала ю цуьнан дагалацамашкахь. Дуккха а хьовсархой хьовсу оцу суьрташка. Соьлжа-ГӀалахь шайн ирсе бералла дӀаьхнарш бӀавьргех хи ца долущ ца буьсу.

Графика жанр нахана дукхазеаш хилар а хааделира шена бохура Фатимас. ХӀора суьрте шен хьежам кхоллало цуьнга хьожучун. Иштта, яккхий, цӀена

ойланаш йовзуйту наха шайна дагах кхеттачу суьртан хьокьехь. Масала, воккха стаг ву буйна лаьцна суьлхьанаш долущ, ойлана ваьлла, хьйна Ӏаш, цунна уллехь Ӏуьллуш ю юкьха тӀера охьаьл кхкина «туьтӀмажиг». И сурт массарна а хазахетта. Делача кьамеле ваьлларг цӀена ву, ткъа цо охьайиллинарг моттаргӀанийн «туьтӀмаьжиг» ю. Суьрташ гайтаме даьхна ца Ӏаш, дукхуш а ду цигахь. Шен лаам болчун эда аьтто бу нохчийн художникаша дехкина суьрташ. Хинцале Соьлжа-ГӀалин бахархошна юкьахь дасадаьржина буйьсанна гӀали юкькьехь гайтамаш беш хилар. Иза керла, цӀена, дика ламаст ду.

ЭЛЬДЕРХАНОВА Зайнан
Авторан суьрташ тӀехь: Соьлжа-ГӀалахь буйьсанан гайтам

КУЛЬТУРА

Эвтарарчу берашна а гайтира шайн уьйтӀахь мультфильмаш

Нохчийн Республикин культу-рин министерствон кинематографин урхаллин белхахоша жигара кхочушпеш ю берашна шайн уьйтӀахь мультфильмаш гайтаран проект.

Иштта, дукха хан йощуш, кинематографин урхаллин белхайой Шелан кӀостарчу Эвтарыхь хилара. Цигарчу бахархоша, кьаьсттина бераша хаза-хетарца тӀейицара хьеший.

Кинематографин урхаллин бел-

хахочо Шапаев Шукурбис берашна шайн уьйтӀахь мультфильмаш гайта гӀирс кеьбечу юкьана дуккха а бераш сьхьагуделира. Шоклехь доьшучу а, школе дахаза долчу а берашна гайта леринарш кхетош кхиоран, хьехам баран мультфильмаш яра.

Мультфильм гайтаде хьалха Ш.Шапаевс берашна шайн уьйтӀахь мультфильмаш гайтаран проект йовзийтира. Цо дийцира, шайш гойту мультфильмаш вуочу марздаларех ойла дӀахьовзорна а, некъан боламан бакъенаш берашна кӀортгера йовзийтарна а лерина хилар. Иштта цо хайитира, вайн республикин хӀора а кӀостта кхача шайш дагахь хилар. Мультфильм гайта йолийначул тӀаьхьа берийн дай-наной а тӀебаькхира. Самукьадаларца хьаьвира мультфильме бераш а, церан дай-наной а. Берийн дай-наноша баркалла элира хьешашна.

З.ЛОРСАНОВА

Газет диллинарг: Нохчийн Республикин кьоман политикин, араьхарчу элений, зорбанан, хаамийн министерство.

Газет диллиничу/араьхьочун адрес: 364060, Соьлжа-ГӀала, Дудаевн Бульвар, Радийн цӀа.

Газетана регистраци йина эьенан, хаамийн технологийн, шуьйрачу коммуникацийн декъехь терго латторехула йолчу Россиян Федерацийн федеральн службехь. Тобьшалла ПИ №9 ФС 77 – 58270 05.06.2014 шо.

Кьорт редактор – Б.ШАМСУДИНОВ

Редакцийн адрес: 364051, Нохчийн Республика, Соьлжа-ГӀала, Маяковскийн урам, 92, тел. 8(8712) 22–22–24

Газет зорбатоьхна ГУП «ИПК «Грозненский рабочий» издательствехь. Издательствон адрес: 364021, Соьлжа-ГӀала, Интернациональн урам, 12/35. Тираж – 2500. Заказ №2401. Зорбанна куьй яздина графика 13.07.2016 шо 17:00 хила дезаш, зорбанна куьй яздина 16:00.

Редакция а, материалийн авторшина а хетарг цӀхьатерра ца хила тарло. Рекламин материалийн чулацамах долу жопалла редакци тӀе а ца лоцу. Куьйгаьозаьнашна рещензи ца йо, юа ца дерзало. М билгалонца йолу материалаш зорба туух рекламин бакьо йолуш. «Россиян Почта» каталогехь изданийн индекс – 04165.

Ламазан хенаш

(12 – 17 июль)

Ламазан де

Туьйра

Декъа

Малхбуза

Майрклажа

Пхьуьйра

12

02:46

12:30

16:15

19:42

21:28

13

02:47

12:30

16:15

19:42

21:27

14

02:48

12:30

16:15

19:41

21:26

15

02:50

12:30

16:15

19:40

21:24

16

02:51

12:30

16:15

19:40

21:23

17

02:52

12:30

16:15

19:39

21:22

Декъалдар

Винчу денца «Даймохк» газетан ветеран, Нохчийн Республика хьакьволу журналист **Магомаев Лена** декъало «Даймохк» газетан редакцийн коллективо.

Даггара лаьа кхоллараллин балхе шовкъ ца йовш, хьайн доьзалан а, бевза-безачийн а вуон ца гуш, хӀусамехь барт-беркат лаьтташ, Дала кхин дуккха а шерашкахь могаш-маьрша хьо вахавойла!

*«Даймохк» газетан редакцийн коллектив
«Даймохк» газетан ветеранийн кхетайшо*

Тхан рузма

10 июль, 1922 шо. Грозненски кӀостарчу ЧӀаьнти-Юьртахь вина Дадуев Абу, яздархо, журналист.

Нохчийн кхалхолехь хьалха ша винчу юьртгарчу школехь хьехархочун болх бина Абус. 1955-чу шарахь Алма-Атахь нохчийн маттахь арадала доладелира «Къинхьегаман байракх» газет. Хьалха дуьйна а йозанца болх бан хьаьгна волу Абу газете балха вахара. ХӀетахь дуьйна цуьнан дахаран некъ хилла дӀахӀобьтира журналистикехь а, литературехь а кьахьегар. Казахстанера цӀадирзича «Ленинан некъ» газетехь болх бира. Халкъан барта кхолларалла а, нохчийн мотт а дика хууш волу иза воцуш цатерг хилла дӀахӀобьтира нохчийн маттахь арадолучу газетехь. Зоранехь болх барца цӀхьаьна, литературехь а шен лар йитина Абус. «Ишттанаш а хуьлу», «ТӀаьхьа делахь а» дийцарийн, «Кавказан эаьнарш» стихийн гуларийн автор ву иза. Кхалхар хилла 2006-чу шарахь.

Хаам

«Республикан «Даймохк» газет» ГӀАУ-с хаам бо Нохчийн Республикин Куьйгалхо харжаман харжамел хьалхара агитаци дӀаьхьарна маьхьа а, мах боккхуш а зорбанан меттиг луш хиларан хьокьехь.

Маьхьа луш йолчу зорбанан юькарчу майданан барам 12000 квадратни сантиметр бу.

Ткъа мах боккхуш зорбанан майда ялар кху кхепара хир ду: квадратни сантиметрахь – 40 сом.

Тхан адрес: НР, Соьлжа-ГӀала, ур.Маяковскийн, 92.Зорбанан цӀа, 4-гӀа гӀатт. Тел: 8(8712) 22–22–24.

Хенан хӀоттам

14-гӀа июль

Республикехула хила тарло: дийнахь... +30 градус, екхна а йолуш, буйьсанна... +18 градус, екхна а йолуш;

15-гӀа июль

Республикехула хила тарло: дийнахь... +31 градус, екхна а йолуш, буйьсанна... +20 градус, екхна а йолуш.

Лараме газетдешархо

ДӀахьош ду 2016-чу шеран шолгӀачу эхашарна «Даймохк» газете язбалар.

2007-чу шарахь дуьйна вайн газет кӀирнах кхуза арадолучу ду.

«Даймохк» газетехула шун хонийла хир ду Нохчийн Республикехь, Россехь, дуьненахь хуьлуш долчу гӀуллакхехь дерг.

Язло «Даймохк» газете. Шун иза дан таро ю редакцехь а, республикин муьлххачу а эьенан отделенехь а. Эхашарна болу газетан мах:

редакце веана яз деш – 468 сом;

почтан отделене воьдуш, сьхьаььцуш – 877 сом

68 кепек;

цӀа дӀадохуш – 923 сом 76 кепек.